

РЕЦЕНЗИЈА

**НА РАКОПИСОТ „ПЕРСПЕКТИВА ВО ЦРТЕЖ И СЛИКА“ ОД ВОН. ПРОФ. М-Р
ЈАНА ЈАКИМОВСКА, ЛИКОВНА АКАДЕМИЈА, УНИВЕРЗИТЕТ
„ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ ВО ШТИП**

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, како и Одлуката бр. 2402-34/3 од 89. редовна седница на Наставно-научниот и уметнички совет на Ликовна академија, одржана на 1.2.2023 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

- м-р Елизабета Аврамовска, редовен професор, Архитектонски факултет при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје;
- д-р Петар Намичев, редовен професор, Ликовна академија при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип

за изготвување на извештај, рецензија на приложениот ракопис **„ПЕРСПЕКТИВА ВО ЦРТЕЖ И СЛИКА“** од **вон. проф. м-р Јана Јакимовска**, наменет за студентите на прв циклус студии на Ликовна академија при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип.

По прегледот на ракописот, Комисијата до Наставно-научниот и уметнички совет на Ликовна академија го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Учебникот со наслов **„Перспектива во цртеж и слика“** од вон. проф. м-р Јана Јакимовска е наменет за изборните предмети Перспектива 1 и Перспектива 2, кои се слушаат на прв циклус студии на студиската програма Класично сликарство во 5. и 6. семестар. Според Наставната програма, овие предмети носат по 4 кредити и имаат неделен фонд на часови 2+1+1. Приложениот соодветно илустриран текст е целосно подготвен во согласност со пропишаната Наставна програма за овие предмети и темелно ја опфаќа наставната материја. Исто така, во потполност одговара на барањата поставени пред студентите во однос на теоретската реализација на споменатата Програма на наведените предмети.

Податоци за обемот на ракописот: Приложениот ракопис со илустрации се состои од 155 страници, А4 формат. Текстот е напишан со единечен проред со употреба на фонтот Arial, со кирилична поддршка и со големина на букви 11. Текстот е илустриран со 212 слики од кои поголемиот дел (159) се авторски илустрации и фотографии. Останатите 53 слики се репродукции од дела на 34 домашни, регионални и светски уметници. Сите илустрации соодветствуваат со текстот и се визуелна поткрепа на текстуалниот дел. Текстот е приспособен на потребите и нивото на студентите од студиската програма Класично сликарство, но може да биде корисна литература за студенти од други слични и сродни студиски програми. Според обемот и содржината, трудот во потполност ги задоволува критериумите на предметите за кои е наменет, бројот на часови со кои е застапен, како и соодветната Наставна програма. Истовремено одговара на одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачка дејност на Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Според нашите сознанија, единствен претходно објавен материјал на македонски јазик на оваа тематика е учебното помагало „Перспектива 1“ на вон. проф. м-р Јана Јакимовска. Но, таму првенствено се разработува проблемот на линеарната перспектива кој пред сè се однесува на цртачките аспекти од ликовната уметност. Учебникот „Перспектива во цртеж и слика“ во себе го содржи тој материјал, но овде тој е дополнет со поглавја кои се однесуваат на тонска и на атмосферска перспектива – сознанија кои се нужни во контекст на сликарското

изразување. Со тоа, овој ракопис особено им се обраќа на студентите кои студираат Класично сликарство, а е сосема соодветен за студенти од сродни студиски програми. Во поглавјата кои се однесуваат на атмосферска перспектива и користење на бојата за прикажување на перспективата во сликарството, Јакимовска вклучува репродукции од повеќе автори кои во своите дела ја третираат проблематиката на длабочина на просторот. Голем дел од овие автори се докажани македонски уметници од повеќе генерации, што на извесен начин овој на учебник му дава и историска и архивска нота, и тој потфат особено го поздравуваме. Важно е да се истакне дека јазикот е едноставен, чист и разбирлив, особено во поглавјата кои се однесуваат на постапките за разбирање на линеарната перспектива. Во поглавјата кои се однесуваат на тонската и атмосферската перспектива, како и оние кои ја разработуваат македонската уметност низ призма на оваа проблематика, авторката создава мошне интересно четиво во кое се преплетуваат интересни историски податоци со темелни анализи и проникливи толкувања. Илустрациите сосема соодветствуваат со нотата на текстот: во поглавјата кои од читателот бараат разбирање на покомплексни технички содржини од линеарната перспектива тие се доста технички изведени и разбирливи, неоптоварени со ликовен пристап и индивидуален израз. За сметка на тоа, во деловите во кои се истражува индивидуалноста на изразот и се прави пресек на локалната сцена, авторката избрала соодветни и интересни репродукции со висок квалитет. Оттаму, сметаме дека овој учебник е особено значаен и од теоретски и практичен аспект за студентите кои ги изучуваат ликовните уметности, а е корисен и за ентузијастички кои би сакале самостојно да се запознаат со проблематиката на перспективата во ликовната уметност.

Краток опис на содржината: Учебникот се состои од 19 поглавја кои се со логичен редослед и систематизација, осмислени така што читателот (кој најверојатно првпат се среќава со оваа проблематика) прво го запознаваат со основните поими и концепти за линеарна перспектива, потоа го упатуваат кон покомплексни аспекти од проблематиката и кон клучните моменти на кои треба да се обрне внимание за да се конструира тридимензионален простор или објект. Понатаму, од овој условно технички дел авторката преминува кон естетскиот и ликовен аспект на цртежот во контекст на прашањата на перспектива, разработувајќи ја важноста на линијата и тонот, како и индивидуалноста на визуелниот израз. Неосетно, преку тонот таа не води од цртежот во доменот на сликарството во моментот кога ја воведува бојата како елемент, разработувајќи ја атмосферската перспектива. Откако ги презентира основните принципи на сликарскиот јазик за применување на перспективата, таа го отвора прашањето на индивидуалното во сликарскиот јазик, со тоа што прави кус интересен пресек на творештвото на повеќе автори и низ нивни дела ја анализира примената на правилата на перспектива во релација со различни ликовни историски правци, стилови и индивидуални изрази. Воочливо е дека во секоја наредна тема авторката внимателно внесува нови податоци, така што материјалот постепено добива на комплексност не оставајќи простор за нејаснотии ниту од аспект на текстот и јазикот, ниту од аспект на илустрациите. Деталната содржина на овој учебник е презентирана уредно, а поглавјата се јасно и логично обележани со наслови, исто како што се јасно обележани како поднаслови и одделните делови во состав на поглавјата.

Првото поглавје **Вовед во перспектива** го воведува читателот во проблематиката со која ќе се среќава понатаму во текстот. Авторката, правејќи кус и компримиран пресек на проблемите на тридимензионално изразување низ историјата на уметноста, ја посочува вековната потреба на човекот да трага по средства и методи за најлесно и најјасно ликовно да се изрази себе и своето опкружување. Тука читателот се запознава со етимолошкиот аспект на зборот перспектива, а пред него се поставени и основните дефиниции за разбирање на зборот и сите негови значења. Иако е навидум кусо, ова поглавје е есенцијално за запознавање на читателот со основните информации за материјата која следува.

Второто поглавје **Линеарна перспектива: основни поими и дефиниции** го запознава читателот со најважните дефиниции и базичните термини кои ќе се користат понатаму во делот кој се однесува на линеарната перспектива. Поимите хоризонт, недоглед, точки на исчезнување – сите се објаснети темелно, пластично и јасно. Дополнително, користењето на илустрации за да се визуелизираат овие поими му помагаат на читателот самостојно да ги опсервира како феномен во просторот околу него. Дополнето со куси објаснувања

за принципот на перцепција на човечкото око, ова поглавје уште на почетокот се стреми да разјасни голем дел од дилемите кои се јавуваат во пракса при примената на линеарната перспектива во цртежот.

Третото поглавје насловено како *Централна перспектива* се занимава со проблематиката на перспективата со еден недоглед. Овој тип на линеарна перспектива, како теоретски најјасен и визуелно често најлесно забележлив во природата, природно се наметнува како прв во анализата на видови перспектива. Преку неколку соодветно илустрирани клучни опсервации и куси забелешки за централната перспектива, авторката наметнува неколку визуелни и логички принципи кои читателот сукцесивно ќе може да ги примени и врз останатите видови линеарна перспектива. Темелниот пристап кој е присутен во ова поглавје (кога читателот започнува да ја запознава методологијата на градење на линеарна перспектива во цртеж) постепено се редуцира во наредните поглавја кои се однесуваат на линеарна перспектива, имајќи ја предвид способноста на читателот познатото да го примени и во нови ситуации. Авторката во ова поглавје не соочува со четири важни ситуации на употреба на централната перспектива во контекст на илустрирање на просторот, па низ студиозни и етапни илустрирани примери објаснува поставка на екстериер од природа, екстериер со самостојно проектирање, ентериер од природа и ентериер со самостојно проектирање.

Четвртото поглавје *Перспектива со два недогледи* започнува со навраќање кон почетокот на книгата, каде што неосетно веќе се воведени аспекти од проблематиката со која се занимава овој дел. Во општиот дел од ова поглавје, авторката илустративно и текстуално ги елаборира карактеристиките на овој вид перспектива, при што се потенцира логиката на правилата изучени во претходното поглавје. Исто како и таму, и овде, читателот се запознава со четири важни ситуации во кои најчесто се применува перспективата со два недогледи во контекст на просторот: екстериер од природа, екстериер со самостојно проектирање, ентериер од природа и ентериер со самостојно проектирање.

Петтото поглавје кое е насловено *Перспектива со три недогледи* го запознава читателот со правилата и принципите врз кои се гради поставувањето на овој вид перспектива. Низ илустрации и текстуални објаснувања, на читателот му се презентира оваа комплексна материја на јасен начин. Авторката во ова поглавје ги воведува и термините „жабја“ и „птичја“ перспектива кои колоквијално се врзуваат за перспективата со три недогледи, но таа прави посуштинска анализа на овие ракурси и го запознава читателот и со поимите на жабја и птичја перспектива во контекст на еден и два недогледи. Ниту во ова поглавје не недостасуваат детално илустрирани и елаборирани ситуации, но за да не влезе во редувантни води, авторката наместо со четири не запознава со две ситуации на цртање, и тоа екстериер од природа и ентериер со самостојно проектирање, под претпоставка дека низ примерите читателот сам ќе може да ги реши останатите ситуации.

Перспектива со повеќе од три недогледи е насловот на шестото поглавје, кое се занимава со запознавање на читателот на неколку теоретски видови перспектива. Објаснети се перспективата со четири и перспективата со пет недогледи, а читателот е поттикнат да истражи дали има и други видови перспектива и како тие би изгледале. Ова поглавје е кусо и со намера да биде информативно, бидејќи овие видови перспектива имаат мал обем на примена поради теоретскиот аспект на кој се базираат, и најчесто се неприменливи во ситуации во кои постои стремеж да се прикаже просторот низ призма на стандардна перцепција на човечкото око. Но, секако е повеќе од полезно да бидат вклучени, бидејќи нудат можност за читателот во пракса да создава прикази во кои ќе експериментира, потенцијално ќе ја рedefинира визуелната реалност и ќе ја инкорпорира сопствената креативност.

Седмото поглавје насловено како *Перспектива со нула недогледи* зборува за ситуациите каде што, поради сооченост со неправилни форми во природата, линеарната перспектива е речиси незабележлива. Авторката во ова поглавје прави мал вовед во проблематиката на линијата, тонот и градицијата како важни аспекти кои ќе се разгледуваат понатаму. Преку неколку важни опсервации и генерални насоки, на читателот му се дава цела низа на механизми за набљудување и применување на принципот на тродимензионалноста и во ситуации во кои отсуствува можноста за буквално користење на правилата на линеарна

перспектива. И во ова поглавје текстуалните експликации се јасни и систематични, а се поткрепени со соодветни илустрации за дообјаснување на текстот.

Осмото поглавје *Комбинирање на перспективи* се занимава со разјаснување на оние ситуации кои најчесто ги среќаваме во реалноста, особено во урбаните простори (различно поставени тела со свои недогледи) и поради кои се случува неможност за перципирање и поимање на правилата на линеарната перспектива. Авторката во ова поглавје ги редуцира тие комплексни ситуации од визуелен хаос до шематски и логички прикази на она што на читателот му е веќе познато. Преку чисти и јасни илустрации, авторката поставува неколку ситуации за разбирање на проблемот: поставува сцена со доминантна централна перспектива во која се сместени елементи со други недогледи, потоа поставува сцена со доминантна перспектива со два недогледи во која се случува истата ситуација, и конечно, ситуација на тела под агол, каде освен варијација во однос на точките по хоризонтала, ги разигрува и по вертикалната оска.

Важни насоки за цртање на линеарна перспектива е насловот на деветтото поглавје. Во него читателот се среќава со неколку покомплицирани ситуации кои се среќаваат во пракса, а за кои авторката заклучила дека нема доволно јасни и концизни објаснувања во литературата со која се сретнала до сега. Акцентот на ова поглавје е ставен на две важни поттеми, поточно на претставување на кружни пресеци со помош на линеарна перспектива, и пропорционално намалување на објектите во перспектива. Овие две поттеми се разработени со етапни и јасни цртежи кои не оставаат простор за дилема кај читателот во однос на методот на изведба.

Десеттото поглавје наречено *Најчести грешки при цртање на линеарна перспектива* е пресек на најчесто повторуваните грешки кои авторката ги сретнала при својата долгогодишна работа во оваа проблематика. Идејата зад ова поглавје е да го подготви читателот со проблемите и евентуалните пропусти со кои неминовно ќе се соочи во пракса: поставувањето на хоризонтот за креирање ракурс, поставување на елементите во простор во контекст на нивна статичност и почитување на волуменот, планирање и поставување на точките на исчезнување. Овие ситуации се илустрирани со точни и помалку точни примери, и разликата е јасно и недвосмислено текстуално елаборирана.

Единаесеттото поглавје со наслов *Антиперспектива* на одреден начин ја затвора темата на линеарната перспектива и нејзината проблематика. Свесно или не, авторката токму оваа нереална перспектива ја одбрала како концепциски граничник меѓу теоретското и линеарното и она што следува во етапи низ поглавјата потоа – ликовното и индивидуалното, нешто кон што се стреми секој автор. Во ова поглавје се разработува специфичната перспектива наречена обратна, односно византиска – и од аспект на шематско поставување, но и од аспект на филозофската заднина зад неа. Низ визуелни примери читателот има можност да го разбере проектирањето на елементите во антиперспектива, но и да види како таа може да биде применета и во современото сликарство (а не само во византиската иконографија).

Линија, површина и нивната улога во перспективата е дванаесеттото поглавје, кое го запознава читателот со линијата и нејзината динамика, како и со површината како збир од линии или точки за постигнување фактура и материјализација во цртежот. Со користење на примери од светската и домашната ликовна сцена, авторката ја разработува перспективата и длабочината во делата преку анализи во кои ги идентификува клучните средства за постигнување на ефектите. Додатно, поглавјето е поделено на интересни поттеми во кои уште подетално се прави дистинкција во различните пристапи при линеарниот ликовен израз во контекст на прикажување на перспективата.

Тринаесеттото поглавје *Тонска перспектива* нуди обемна и темелна анализа на тонскиот пристап во цртежот, почнувајќи со општи опсервации низ неколку клучни визуелни примери. Овие примери се проследени со концизни и прецизни заклучоци до кои е дојдено со опсервација. Понатаму во ова поглавје, авторката ни нуди разгледи на тематски примени на оваа перспектива, при што се задржува главно на проблематиката на мртвата природа и пејзажот. Конечно, поглавјето завршува со визуелна и текстуална анализа која се однесува на линијата, тонот и нивното комбинирање, што е од голема важност за студентите кои студираат ликовна уметност.

Ако досегашните поглавја имаа универзална примена во уметноста во контекст на дводимензионалното изразување, четринаесеттото поглавје со наслов *Перспектива и боја: атмосферска перспектива* влегува во доменот на сликарството и со тоа неминовно се обраќа на потесна публика, поточно на студентите од студиската програма Класично сликарство. Ова е обемно поглавје кое е исклучително важно за расчистување и анализа во контекст на сликарското изразување, и заслужува детален осврт. Поголавјето започнува со јасна експликација на физичките законитости во природата кои се одговорни за нашата перцепција на длабочината на просторот низ призмата на бојата. Потоа, преку разјаснување на постапката за сликање на пејзаж, авторката преку текст и соодветни визуелни примери од повеќе автори прави анализа на поединечните аспекти од атмосферската перспектива кои се забележливи за окото и применливи во сликарството. Акцентот понатаму паѓа на импресионизмот и на неговиот идеен творец Клод Моне, па преку анализа на негови дела, како и анализа на дел на автори од светски и регионални уметници кои го негуваат импресионистичкиот израз подетално се утврдуваат принципите на создавање на илузијата на третата димензија со помош на бојата, светлината и контрастот. Секако, не се заборава и аспектот на линеарната перспектива во овие дела.

Сликање на ентериер во перспектива е насловот на петнаесеттото поглавје, кое можело исто така да биде поттема на претходното. Со фактот дека го издвојува, авторката ни сугерира дека од теоретски аспект не е посветено доволно внимание на проблематиката на ентериерот во сликарството, особено во релација со фигурацијата. Во ова поглавје се прави темелна анализа на дела на неколку светски автори кои во опусот го третираат ентериерот со и без фигурација. Преку разработка на нивните дела се доаѓа до потврдување на правилата и методите кои важат и за мотивите анализирани во претходните поглавја. Интересно и впечатливо во овој дел од текстот и поглавјата подолу е дека авторката внесува и компаративен момент, а не недостасува и прониклив, безмалку анегдотски пристап кој читателот го интригира за подетално истражување во доменот на историјата на уметноста.

Шеснаесеттото поглавје со наслов *Архитектура, пејзаж и простор во македонското сликарство* се однесува на анализа на неколку генерации македонски автори кои својот творечки и просветен век го посветиле на создавање своевидна симбиоза меѓу сликарството и архитектурата. Од тој аспект, ова поглавје е важно не само за студентите по ликовна уметност (сликарство), туку и за оние кои студираат архитектура. Низ анализа на дела на овие сликари можат да се видат не само применети правилата за перспектива во сликарство и цртеж, туку и да се насетат современите тенденции на македонската ликовна сцена. Од овој аспект се важни и поглавјата подолу.

Перспективата во современ регионален контекст, односно седумнаесеттото поглавје, е концизен и многу интересен пресек на најновите текови на регионалната сцена. Тука авторката го анализира од повеќе аспекти творештвото на неколку автори од поновите генерации сликари, кои во фокусот го имаат просторот, ентериерот, архитектурата. Поттекстот на ова поглавје е своевиден демант на актуелните тези дека уметноста, особено фигуративната, е мртва. Оттаму, токму ова поглавје е имплицитен мотив за новите генерации да продолжат да го негуваат реалистичниот ликовен израз.

Перспективата отаде реализмот е насловот на осумнаесеттото, претпоследно поглавје. Во него, авторката на читателот му отвора поглед надвор од доменот на реализмот во сликарството, но се држи до примарниот фокус на целиот учебник – перспективата. Анализирајќи неколку уметници преку нивните дела, авторката првенствено ги анализира точките во кои се среќаваат реалното и ликовното со акцент на методите на прикажување на просторот изучувани во оваа книга. Понатаму, ова поглавје нè води во запознавање на неколку стилови и пристапи почнувајќи од надреализмот во македонската ликовна традиција до стремежот за апстрактен израз.

Деветнаесеттото поглавје го носи насловот *Наместо крај* и е своевидно заклучување на материјата изнесена во овој учебник. Во него, авторката накусо зборува за своите мотиви и пристап при градењето на овој материјал. Ни ги образложува личните стремежи и дилеми со кои се соочувала при пишувањето и систематизирањето на оваа книга, и ни дава мал поглед во тоа како овој материјал понатаму би можел да биде разработен и ажуриран доколку доживее следни изданија.

Преку ваквиот јасен, концизен, наместа детален и генерално занимлив начин на обработка на проблематиката на перспективата во ликовната уметност, со акцент на разработка на линеарната, тонската и атмосферската перспектива, со употреба на разбирлив и течен јазик и голем број соодветни примери за илустрација на текстот, сметаме дека главната цел е постигната, а тоа е студентите да се запознаат, да се заинтересираат и темелно да се информираат за проблематиката на перспективата во цртежот и сликарството, и да можат стекнато знаење од теорија да го пренесат во пракса. Согласно со горенаведените констатации, а врз основа на детална анализа на содржината на овој ракопис, го даваме следниов

ЗАКЛУЧОК

Учебникот „Перспектива во цртеж и слика“ од вон. проф. м-р Јана Јакимовска прави сеопфатна анализа на употребата на перспективата во цртежот и сликарството на ниво внимателно приспособено на студентите од областа на ликовните уметности. Акцентот на линеарната, тонската и атмосферската перспектива и нивната имплементација во ликовниот израз го прави овој учебник речиси неопходен за студентите од студиската програма Класично сликарство. Евидентно е дека авторката сите тематски единици адекватно ги приспособила на потребите на студентите, што е резултат од долгогодишната нејзина работа на предметите Перспектива 1 и Перспектива 2. Оттаму овој учебник може да се земе предвид како основна литература по овие предмети. Од тој аспект, овој учебник е од огромно значење за студентите бидејќи освен што темелно ја објаснува материјата која ја разработува, истовремено ги предвидува сите пречки со кои студентот потенцијално може да се соочи. Акцентот ставен на линеарната перспектива со еден, два и три неогледи, темелната разработка на тонската и особено атмосферската перспектива, јасните и недвосмислени илустрирани примери наведуваат на тоа дека овој учебник е корисен не само за студентите, туку и за сите ентузијастички за реалистичен ликовен израз. Спонтаниот пресек низ светската и домашна ликовна сцена при анализата на примената на перспективата, како и лесниот, течен и интересен јазик и стил го прават ова четиво релевантно и за вљубениците во уметноста, дури и оние кои немаат претензии авторски да се изразуваат. Имајќи ги предвид сите изнесени карактеристики на овој учебник, сметаме дека истиот треба да биде објавен и достапен на студентите на Класично сликарство на Ликовна академија, а едновременно препорачуваме да биде достапно за стручната и уметничка јавност во државата и регионот.

Врз основа на изнесеното, имаме особена чест на Наставно-научниот и уметнички совет на Ликовната академија во Штип да му предложиме учебникот со наслов „Перспектива во цртеж и слика“ од вон. проф. м-р Јана Јакимовска да го одобри за издавање.

РЕЦЕНЗЕНТИ

**М-р Елизабета Аврамовска, редовен професор, с.р.
Д-р Петар Намичев, редовен професор, с.р.**